

ნათია იაკობიძე

მწუხარების კონსეპტი ქართულსა და გერმანულ ენებში

ბუნების მოვლენები და ნივთიერი კულტურის წარმონაქმნები გრძნობადი აღქმის გზით გვეძლევა; ემოციები და ზოგადად წმინდა გონითი წარმონაქმნები, როგორც ამას გურამ რამიშვილი უწოდებს, ადამიანის ცნობიერებისათვის მისაწვდომია მხოლოდ სიტყვის საშუალებით. მათი შესაბამისი ობიექტები მატერიალურ სამყაროში არ არსებობს (გ. რამიშვილი, 1995, გვ. 145). მათი "დანახვა" ხდება მხოლოდ აზრით, აზრი კი სიტყვიერი ფორმის მქონეა და, ამდენად, ეს ხერხდება გასიტყვებული აზრით, უფრო სწორად, სიტყვადქმნილი აზრით" (გ. რამიშვილი, 1995, გვ. 112).

ემოციები ადამიანთშორისი ურთიერთობის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს. "ემოცია ახლავს ჩვენს ფიქრს და ქმედებებს და გავლენას ახდენს ჩვენ მიერ სამყაროს ინტერპრეტაციაზე" (სტოევა-ჰოლმი, 2005, გვ. 7).

დ. უზნაძის მიხედვით: "ემოცია სუბიექტური მდგომარეობის განცდაა, რომელიც ამავე დროს ობიექტური ვითარების, როგორც თავისი მიზეზის ან საგნის განცდასაც გულისხმობს" (დ. უზნაძე, 1998, გვ. 132). ემოციების განმარტების სირთულის მიზეზს წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ შეუძლებელია გრძნობების სუბიექტური განცდის აღწერა გარე მოვლენებთან კავშირში (მ. ბატაჩი, 1996, გვ. 15).

ემოციების შესახებ არაერთი მოსაზრება არსებობს. გ. დებუსის მიხედვით, "იმის შესახებ, თუ რაა გრძნობა და რა ფუნქციები აქვს, იმდენი მოსაზრება არსებობს, რამდენი პიროვნებაცაა, რომლებიც ამ საკითხითა დაკავებული" (გ. დებუსი, 1977, გვ. 156). მიზეზი იმისა, რომ არ არსებობს ემოციის საყოველთაოდ აღიარებული განმარტება, არის მისი კომპლექსური ხასიათი (ფერი-რუსელი, 1984, გვ. 464).

ა. ვიერზბიციკა მიიჩნევს, რომ ემოციების კონცეპტუალიზებისათვის აუცილებელია, გავითვალისწინოთ, როგორ ხდება სხვა ენებში ემოციის ლექსიკალიზაცია, უფრო მეტიც, ემოციების გაგება უნდა იწყებოდეს მშობლიური ხედვიდან (ა. ვიერზბიციკა, 1992, გვ. 545).

ემოცია ლინგვისტიკაში ასახავს არა რეალურ სამყაროს, საგნებს ან მოვლენებს, არამედ მათს მიმართებას ადამიანთან, არა საგანთა თვისებას, არამედ მათს მნიშვნელობას ადამიანის ცხოვრებაში (ვ. შახოვსკი, 1987, გვ. 23).

ემოციები, რომელთა გამოცნობა შესაძლებელია როგორც გარეგნულად, ისე შინაგანად, იწოდება ბაზისურ, ძირითად ემოციებად (უ. ჯემსი 1993, გვ. 87; კ. იზარდი, 1999, გვ. 54; ა. ვეჰბიციკაია, 2001, გვ. 16).

ძირითადი ემოციების შესახებ თეორიას საფუძვლად უდევს ხუთი საკვანძო თეზისი: 1) ძირითადი ემოციები ქმნიან ადამიანის არსებობის სამოტივაციო სისტემას; 2) ყოველ ძირითად ემოციას გააჩნია უნიკალური მოტივაცია და გულისხმობს განცდის სპეციფიკურ ფორმას; 3) ძირითადი ემოციების განცდა

განსხვავებულად ხდება და ისინი განსხვავებულად მოქმედებენ ადამიანის კოგნიტიურ სფეროსა და ქცევაზე; 4) ემოციური პროცესები ურთიერთქმედებენ შიდა იმპულსებთან (ფიზიოლოგიური მოთხოვნები, რომლებიც ქმნის მთელი ცხოველური არსებობის საფუძველს); 5) ესაა პერცეფციულ-კოგნიტიური და მოტორული პროცესები, რომლებიც ზემოქმედებენ ემოციური პროცესების მიმდინარეობაზე (კ. იზარდი, 1999, გვ. 54).

გამოყოფენ ძირითად ემოციებს, როგორებიცაა უნივერსალური, მუდმივი და თანდაყოლილი ემოციები. იზარდის მიხედვით გამოიყოფა 10 ძირითადი ემოცია: interest, joy, surprise, sadness, anger, disgust, contempt, fear, shame/shyness and guilt.

გურამ რამიშვილი მიიჩნევს, რომ "საყოველთაო ემოციები, გარდა ფიზიოლოგიურისა, არ არის უნივერსალური. სხვადასხვაგვარია ენებში ფსიქოლოგიური გაგება სიბრალულისა, ერთგულებისა, დალატისა..." (გ. რამიშვილი, 2002, გვ. 105).

ემოცია ზოგადადამიანური უნივერსალიაა, მაგრამ მისი ასახვა ენაში ნაციონალურ-სპეციფიკურია. ამის გამო ემოციური კომპონენტი უნდა განიხილებოდეს მის კულტურულ ასპექტებს შორის. ემოციების მეცნიერული ანალიზი შეუძლებელია ეთნოფსიქოლოგიის, ეროვნული ხასიათის თავისებურებების, ეროვნული კულტურის გათვალისწინების გარეშე.

ეტიმოლოგიური ინფორმაცია:

მწუხარება ქართულში გამოხატავს უსიამოვნო, შემაწუხებელ გრძნობას, რომელიც გამოწვეულია მძიმე მდგომარეობით, უბედურებით. სულხან-საბა ორბელიანი მწუხარების ოთხ სახეს განიხილავს: "ხოლო მწუხარებისა სახენი ოთხ არიან: მკმუნვარება, ურვა, შური და წყალობა. მკმუნვარება უკვე არს მწუხარება შემქმნელი უკმოობისა, რომელ(სა) უწოდებენ შთობად; ხოლო ურვა - მწუხარება დამამძიმებელი და შური - მწუხარება უცხოთა კეთილსა ზედა, ხოლო წყალობა - მწუხარება უცხოთა ბოროტსა და ჭირსა ზედა" (ს. - ს. ორბელიანი, 1991, გვ. 547).

ფენრიხი აღადგენს საერთოქართველურ *წუხ ძირს:

ქართ. - წუხ

სვან. წხუ¹. ლი²-წხუ³-აუ⁴-ი - შეწუხება, წუხილი (მ. ფენრიხი, 2000, გვ. 655).

მ. ჩუხუა აღადგენს საერთოქართველურ არქეტიპს *ჟოუ - ფიქრის, წუხილის მნიშვნელობით:

სვან. ჰჟუ¹-არ // ჰჟუ²-არ

ქართ. ჰოვ- / ჰუვ

ზან. ჰჟუ³-ა (მ. ჩუხუა, 2003, გვ. 384).

ფიქრისა და წუხილის დაკავშირება სემანტიკურად სავსებით მართებულად შეიძლება ჩაითვალოს. ქართულში ფიქრსაც აქვს წუხილის მნიშვნელობა. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ფიქრი განმარტებულია როგორც: 1. თავისთვის გუნებაში მსჯელობა, რისამე წარმოდგენა, აზრად ქონა; 2. საგონებელი, სადარდებელი, საზრუნავი (ქეგლ, 1986, გვ. 446).

მწუხარება ქართულში, შესაძლოა, ნაწარმოები იყოს მწუხრისგან. ჯავახიშვილთან კვითხულობით, ჩვენს წინაპრებს სწამდათ, რომ ცაში არსებობდა

კარი, რომელიც განთიადს გაიღებოდა, ხოლო დღის დასასრულს იხურებოდა. შესაბამისად, ძველ ქართულში არსებობდა სიტყვები ცისკარი და მწუხრი (ივ. ჯავახიშვილი, 1998, გვ. 147). დაწუხვა დახურვას, დახუჭვას ნიშნავდა (ივ. ჯავახიშვილი, 1998, გვ. 146; ს.-ს. ორბელიანი, 1991, გვ. 210).

“ვეფხისტყაოსანში“ გვხვდება თვალის წუხილი, რაც თვალის დახუჭვას ნიშნავს:

“ზარი მის ყმისა წასვლისა გახდა, მიეცნეს წუხილსა,
მოატყდეს მოქალაქენი, ლარსა ვინ ჰყიღდა, თუ ხილსა;
ხმა ზახილისა მათისა ჰგვანდა ერთა ქუხილსა,

იტყოდეს: მზესა მოვშორდით, მო, თვალნი მივსცნეთ წუხილსა!“

აქედან გამომდინარე, სავსებით მართებულად შეიძლება ჩაითვალოს, რომ მწუხარების სახელდებისას ამოსავალია დღის დასასრულის, დაღამების, სიბნელის, ცის კარის დახურვის მნიშვნელობა.

მწუხარებას გერმანულში აღნიშნავს trauern. ეს ენობრივი ერთეული მე-9 საუკუნიდან გვხვდება გერმანულ ენაში. ძველ ზემოგერმანულში truren, საშუალო ზემოგერმანულში - truren (კლუგე, 2002, გვ. 926). კლუგეს მიხედვით, truren თვალების დახრას ნიშნავდა. ამგვარად, მწუხარების გამოხატვას გერმანულში საფუძვლად უდევს მწუხარების გამომხატველი მიმიკა, მაგ., თავის დახრა და ა.შ. (კლუგე, 2002, გვ. 926). Truren ერთეულისგან მიღებულია როგორც trauer, ისე truebsinnig, რაც მოწყენილს, ნაღვლიანს ნიშნავს.

ძირითადი სემანტიკური მიმართულებები

შეუძლებელია ემოციურ კონცეპტებში ჩაბეჭდილ კულტურულ ფასეულობათა სისტემის შემეცნება, თუ დეტალურად არ გავაანალიზებთ ემოციათა კონცეპტებს. დეტალური შესწავლა გულისხმობს როგორც ემოციის აღმნიშვნელი ლექსემის მრავალფეროვანი გამოყენების შესწავლას სხვადასხვა კონტექსტსა და სიტუაციაში, ასევე კონკრეტულ ემოციასთან დაკავშირებული გამონათქვამების კვლევას იდიომებისა და მეტაფორის ჩათვლით.

მწუხარების ლექსიკურ ბუდეში გაერთიანებულია შემდეგი ერთეულები: მწუხარება, შეწუხება, შეწუხებული, შესაწუხებელი, შესაწუხარი, შემწუხებელი, შემაწუხებელი, სიმწუხარე, საწუხარი, სამწუხარო, მწუხარე, დამწუხრებული, დამწუხრება, გულწუხი.

მწუხარების ლექსიკურ ბუდეში შემდეგი ძირითადი სემანტიკური მიმართულებები გამოიყოფა:

1. უსიამოვნო, შემაწუხებელი გრძნობა, რომელიც გამოწვეულია მძიმე მდგომარეობით, უბედურებით;

2. ვისაც უსიამო შემაწუხებელი გრძნობა აქვს;

3. რაც უსიამო, შემაწუხებელ გრძნობას იწვევს.

მწუხარების ლექსიკური ბუდიდან აღსანიშნავია გულწუხი, რაც ლეჩხუმურ დიალექტზე აღნიშნავს უნებისყოფოს, საქმეს დიდხანს რომ ვერ უძლებს (ალ. ლლონტი, 1984, გვ. 790).

მწუხარება ქართულში გადმოიცემა ლექსიკური ერთეულებით: დარდი, ნაღველი, კაეშანი, ვარამი, ჭავრი, ჭმუნვა, ურვა, ღრეჭა.

დარდი, ნაღველი, კაეშანი, სევდა, ჭავრი, ვარამი უტბო ენებიდან (არაბული, სპარსული) შემოსული სიტყვებია, რომლებიც ქართულ ენაში დამკვიდრდა. ისინი აქტიურად მონაწილეობენ სიტყვაწარმოებაში:

დარდი - დადარდიანება, დარდიანი, სადარდებელი, სადარდელი, დადარდიანებული, უდარდელი, უდარდელობა, დარდიმანდი, დარდიმანლობა, დარდიმანდული.

ნაღველი - ნაღველიანი, სახენაღველიანი, ნაღველობა, სანაღველებელი, ნაღველმორეული, დანაღველიანება, დანაღველიანებული.

კაემანი - კაემიანი

ჯავრი - ჯავრიანი, ჯავრება, ჯავრიანი, ჯავრიანობა, ჯავრმორეული, ჯავრშემოწოლილი, საჯავრებელი, დაჯავრიანებული, გულჯავრიანი, ჯავრმიუკარებელი.

ვარამი - ვარამიანი.

სევდა - სევდიანი, დასევდიანებული.

დარდი, ნაღველი, კაემანი, ჯავრი, ვარამი არაერთი ფრაზეოლოგიური ერთეულის ერთ-ერთი აქტიური კომპონენტია: გულზე დარდი შემოაწვა, შავი ნაღველი, მწარე ნაღველია, სევდიანი თვალები, სევდიანი ხმა და ა.შ.

თუ ლექსემა დარდი უფრო მეტად გულთანაა დაკავშირებული - დადარდიანებული გული, სევდა უფრო მეტად თვალებს მიემართება: სევდიანი თვალები, სევდით სავსე თვალები:

"ოდნავი სევდა უკრთოდა თვალებში, ალბათ, იმიტომ, რომ ჩვენსავით ისიც სამუდამოდ ეთხოვებოდა ბავშვობას, უკვე მოზარდობის ჰასაკში გადასული" (გიორგი ლეონიძე - ნატურის ხე).

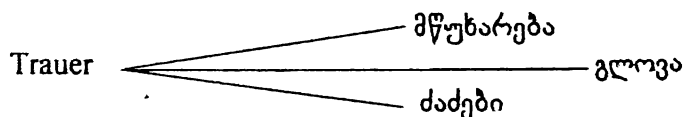
"თოვლმა რაღაც ზეციური სიხარული მოიტანა. კაცსა და ძროხას დარდი გადაჰყარა გულიდან. თითქოს ზეცა მოახლოვდა მათთან. მოახლოვდა და თოვლის ფიფქებით უჩურჩულა ის მარადიული საიდუმლო, რაც ზეცის საუფლოში ხდება" (გოდერძი ჩოხელი - სიყვარულის ცეცხლი).

დარდისგან ნაწარმოებია სიტყვა დარდიმანდი, რაც უდარდელ, ჯავრმიუკარებელ ადამიანს ნიშნავს.

დამწუხრებული, დადარდიანებული ადამიანის აღსაწერად არაერთი ლექსიკური ერთეული არსებობს ქართულში, რომელიც დაკავშირებულია გულთან (გულჯავრიანი, გულნატკენი, გულდაწყვეტილი, გულმოკლული), სახესთან (სახენაღველიანი, სახეშეკმუხნული), შუბლთან (შუბლშეკმუხნული), წარბთან (წარბშეკმუხნული).

ქართულში მწუხარება, სულიერი ტკივილი, სულიერი სიმძიმე გადმოცემულია ასევე სიტყვით სიმძიმლი, რაც გავრცელებული იყო ძველ ქართულში და მწუხარებას, დარდს აღნიშნავდა.

მწუხარება გამოიხატება გერმანული სიტყვებით Traurigkeit და Trauer, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ გერმანულში Trauer, ღრმა სულიერი ტკივილის გარდა, რომელიც გამოწვეულია უბედურების ან დანაკლისის შედეგად, გამოხატავს აგრეთვე გლოვასა და ძაძებს:

Trauer იაკობ გრიმისა და ვილჰელმ გრიმის მიხედვით მე-17 საუკუნიდან ვახვდება გერმანულში მისი თავდაპირველი მნიშვნელობა იყო ხანგრძლივი, სულიერი ტკივილის გამოხატვა. Trauer სიტყვის ეს უძველესი მნიშვნელობა

მაღალ სტილს განეკუთვნებოდა. სასაუბრო მეტყველებაში კი ძირითადად გამოიყენებოდა გლოვის მნიშვნელობით (<http://www.woerterbuchnetz.de>).

გერმანულში Trauer-ის ლექსიკურ ბუნდში შემდეგი სემანტიკური მიმართულებები შეიძლება გამოიყოს:

1. ღრმა სულიერი ტკივილი, გამოწვეული უბედურების ან დანაკლისის შედეგად: Trauer, Traurigkeit, Traurigsein, Betrauern, Nachtrauern, Vertrauern.

2. გლოვა: Trauerzeit, Trauerkleidung, Trauerfeier, Traueranzeige, Traueakt, Trauerbrief, Trauerfall, Trauerfeier, Trauerflor, Trauerjahr, Trauerkarte, Trauerkleidung, Trauermarsch, Trauermusik, Trauernachricht, Trauerrede, Trauerzug.

3. ვისაც უსიამო შემაწუხებელი გრძობა აქვს ან რაც უსიამო, შემაწუხებელ გრძობას იწვევს: traurig, tieftraurig, todtraurig.

Truren ერთეულისგან მიღებულია როგორც trauer ისე truebsinnig, რაც მოწყენილს, ნაღვლიანს ნიშნავს.

Trauerkloss სასაუბრო მეტყველებაში აღნიშნავს მოსაწყენ, არააქტიურ ადამიანს, რაც თავისი მნიშვნელობით ახლოსაა სიტყვასთან გულწუხი, რაც ლეჩხუმურ დიალექტზე აღნიშნავს უნებისყოფო ადამიანს, რომელიც საქმეს გულს ვერ უდებს, არააქტიურია.

დამწუხრებული ადამიანის გამოსახატავად გერმანულში გამოიყენება სიტყვები tieftraurig და todtraurig, რაც დაკავშირებულია სიღრმესთან (tief - ღრმა) და სიკვდილთან (Tod - სიკვდილი).

ღრმა მწუხარებას გამოხატავს გერმანულში ფრაზეოლოგიური გამოთქმები: Tiefe Trauer empfinden, Trauer erfuelle ihn, Trauer ueberkam ihn.

გერმანულში მწუხარება გადმოიცემა აგრეთვე შემდეგი ლექსიკური ერთეულებით: Kummer (მწუხარება, დარდი, ნაღველი), Gram (დარდი, ნაღველი, დაღონება), Bedruecktheit (სევდა, დასევდიანება, გულის დამძიმება), Bukuemmerheit (დამწუხრება, დანაღვლიანება), Betruebtheit (დანაღვლიანება), Gedruecktheit (დანაღვლიანება), Schwermut (ნაღველი, სევდა, სასოწარკვეთილება), Schwermuetigkeit (ნაღველი, სევდა, სასოწარკვეთილება), Truebsinn (ნაღველი, მოწყენა).

გერმანულში არსებობს ფრაზეოლოგიური გამოთქმა jm. wird das Herz schwer, რაც გულის დამძიმებას ნიშნავს. ქართულშიც, გერმანულის მსგავსად, სიმძიმე მწუხარებასთან ასოცირდება.

ქართულში მწუხარების ემოციის სახელდებისას ამოსავალია, ერთი მხრივ, ფიქრი, ხოლო, მეორე მხრივ, დაბინდება, სიბნელე. გერმანულში truren ერთეულის სახელდებისას ამოსავალია მისი ფიზიკური გამოხატულება, კერძოდ თავის დახრა. ქართულშიც არსებობს მწუხარების გამოსახატავად ლექსიკური ერთეული ღრეჯა, რაც ადამიანის სახის გამომეტყველებას გამოსახატავს. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ღრეჯა მწუხარების მნიშვნელობით თანამედროვე ქართულში აღარ გამოიყენება.

როგორც ქართული, ასევე გერმანული ენა მდიდარია მწუხარების გამოხატველი ლექსიკური ერთეულებით. გერმანულში მწუხარება და გლოვა გამოხატება ერთი ერთეულით - Trauer. აქედან გამომდინარე, შესაძლოა ვივარაუდოთ, რომ გერმანულში მწუხარება ძირითადად დაკავშირებულია გლოვასთან, ახლობელი ადამიანის დაკარგვასთან, ქართულისაგან განსხვავებით. სადაც მწუხარება ძირითადად ადამიანის სულიერ ტკივილს, ადამიანის სულიერ მდგომარეობას გამოხატავს.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ბატაჩი, 1996** - BATTACCHI, Marco W., SUSLOW, Thomas und RENNA, Margherita Emotion und Sprache. Zur Definition der Emotion und ihren Beziehungen zu kognitiven Prozessen, dem Gedächtnis und der Sprache. Frankfurt am Main. 1996.
- დებუსი, 1977** – Debus. Guenter Debus: Gefuehle. In: Hermann, Theo et al.: Handbuch psychologischer Grundbegriffe. Muenchen :Koesel. 1977. 156-168.
- ა. ვეუბიკაია, 2001** - Вежбицкая, А. «Грусть» и «гнев» в русском языке: неуниверсальность так называемых «базовых человеческих эмоций». Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики. Москва, Языки славянской культуры, 2001.
- ა. ვიერზბიკა, 1992** - Anna Wierzbicka. Semantics, Culture, and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. Oxford University Press. 1992.
- კ. იზარდი, 1999** - Изард К.Э. Психология эмоций / Перев. с англ. – СПб: Издательство «Питер», 1999. – 464 с.: ил. (Серия «Мастера психологии»).
- კლუგე, 2002** - Kluge. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Walter de Gruyter. Berlin/New York. 2002.
- ს. ს. ორბელიანი, 1991-1993** – ს.-ს. ორბელიანი, სიტყვის კონა, თბ., I 1991. II. 1993.
- გ. რამიშვილი, 1995** – გ. რამიშვილი, ენათა შინაარსობრივი სხვაობა ენათმეცნიერებისა და კულტურის თეორიის თვალსაზრისით, თბ., 1995.
- დ. უზნაძე, 1998** – დ. უზნაძე, ზოგადი ფსიქოლოგია. თბ., აღმაშენებელი, 1998.
- ფერი, 1984** - Fehr/ Russel. Beverly Fehr/ James A. Russel. Concept of emotion viewed from a prototype perspective. In: Journal of Experimental Psychology 113. 1984. 464-486.
- ქეგლ, 1986** – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, თბ., 1986.
- ალ. ღლონტი, 1984** - ალ. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, განათლება, თბ., 1984.
- ვ. შახოვსკი, 1987** - Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1987.
- შტოევა-ჰოლმი, 2005** - Stoeva-Holm. Dessislava Stoeva-Holm. Zeit fuer Gefuehle, eine linguistische Emotionsthematisierung in deutschen Schlagern. Gunter Narr Verlag Tuebingen. 2005.
- მ. ჩუხუა, 2003** - მ. ჩუხუა, ქართველურ ენა კილოთა შედარებითი ლექსიკონი, თბ., 2003.
- ივ. ჭავჭავაძე, 1998** - ივანე ჭავჭავაძე, თბზულებანი. ტომი XI. ქართული ერის ისტორიის შესავალი, წიგნი პირველი, საქართველოს, კავკასიის და მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიულ-ეთნოლოგიური პრობლემები, თბ., 1998.
- უ. ჯემსი, 1993** - Джемс, У. Что такое психология. Психология эмоций № 8: 86-96. 1993.

NATIA IAKOBIDZE**CONCEPT OF *SADNESS* IN GEORGIAN AND GERMAN
LANGUAGES**

Emotion is universal, though it's reflection in the language is specific across the peoples and nations. Therefore, emotional component of language semantic should be considered in the scope of its cultural aspects.

Research of linguistic mechanism of expressing emotion is significant for Georgian and German languages, not only for enrichment of theoretical studies, but also for revealing the picture reflected in the Georgian and German speaking worlds.

The word “*mtsukhareba*” in Georgian is connected, on one hand, with the word “*think*” and on the other hand, with the word “*dawn*”; however, in German the word “*Truren*” expresses the sadness expressions, specifically, the bow.

Both, Georgian and German languages are rich with lexical units, which express sorrow. In German, sorrow and mourn are expressed in a word - *Truer*. Accordingly, it may be assumed that in German sorrow is associated with mourning, losing beloved person, different from Georgian, where sorrow expresses the pain and the poor condition of a person's spirit.